

“ปราสาทเขมร” สถาปัตยกรรมที่ ร. 4 โปรดและทรงสร้างในไทย

ปราสาทพระบรมรูป หรือปราสาทพระจอม วัดราชประดิษฐ ถ้ายจากมุขด้านทิศเหนือ (ขวา) ภาพขยายยอดปราสาทพระบรมรูป แตกต่างจากปราสาทพระไตรปิฎก คือ ใช้กลีบขนุนประดับรูปเทพนมแทนนาคปัก เปลี่ยนยอดปราสาทตรงบัญชาชั้นแรก เป็นยอดจตุรพักตรหรือที่นิยมเรียกว่า “พรหมพักตร” (ภาพจาก ราชประดิษฐพิพิธธรรคณา)

ในบรรดาสิ่งๆ “โปรด” ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ปราสาทเขมร ถึงกับมีพระราชดำริให้รื้อปราสาทเขมรเมื่อมาสร้างในประเทศ เป็นโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2402 แล้วนำมาสร้างไว้บนยอดเขามหาสวรรค์ (เขาวัง) จังหวัดเพชรบุรี และวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร

พิญา สุ่มจินดา อธิบายเรื่องปราสาทเขมร ที่รัชกาลที่ 4 โปรดไว้ใน “ราชประดิษฐพิพิธธรรคณา” ซึ่งขอสรุปมาเสนอแก่ท่านผู้อ่าน

แม้โครงการดังกล่าวจะไม่สำเร็จ หากความยิ่งใหญ่งดงามของปราสาทเขมรยังคงอยู่ในพระราชหฤทัย เช่น ปราสาทนคร จำลอง ที่วัดพระแก้ว (ที่โปรดเกล้าฯ ให้วัดมาตราส่วนจำลองตามแบบปราสาทนครอย่างละเอียด), พระเจดีย์แดง ปราสาทเขมรที่วัดพระแก้วน้อย บนยอดเขามหาสวรรค์ จังหวัดเพชรบุรี ฯลฯ

ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ซื้อที่ดิน พระราชทานให้เป็นวิสุงคามสีมาวัดราชประดิษฐ เพื่อเป็นวัดของคณะสงฆ์ธรรมยุต จึงมีอาคารที่สร้างตามแบบ สถาปัตยกรรมที่พระองค์โปรดอยู่ด้วย นั่นคือ “ปราสาทพระบรมรูป”

“ปราสาทพระบรมรูป” หรือ “ปราสาทพระจอม” ลักษณะคล้ายกับปราสาทพระไตรปิฎกเกือบทุก ประการ เพียงแต่ใช้กลีบขนุนประดับรูปเทพนมแทนนาคปัก เปลี่ยนยอดปราสาทตรงบัญชาชั้นแรกเป็นรูปหน้า บุรุษสวมกะบังพัคร์แบบเขมร ทั้ง 4 ด้าน รวมเป็นยอดจตุรพัคร์ หรือที่นิยมเรียกว่า “พรหมพัคร์”

ความพิเศษนี้อาจมีนัยบางอย่างที่ผู้สร้างต้องการสื่อถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ด้วย พระองค์โปรดปราสาทปัตยกรรมประเภท “ปรางค์” และ “พรหมพัคร์” เป็นพิเศษ

การสร้างปรางค์แบบเขมรของพระองค์ อาทิ พระปรางค์แดงบนยอดเขา มหาสวรรค์ (เขาวัง) จังหวัดเพชรบุรีหรือปราสาทยอดปรางค์ เช่น ปราสาทพระเทพบิดร ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระที่นั่งเวษ ยันตวิเชียรปราสาท พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

นับเป็นตัวอย่างที่ดีของความชื่นชมดังกล่าว ทรงพระราชดำริให้ชื่อ “ปราสาทไผ่ตาดพรหม” จาก ประเทศกัมพูชา ประเทศราชของไทยใน ตอนนั้นมาไว้ที่กรุงเทพมหานครและเพชรบุรีหากไม่สำเร็จ ตาม พระราชประสงค์

(ปราสาทไผ่ตาดพรหม ปัจจุบันแม้ยังไม่ทราบว่าเป็น ปราสาทใดแน่ชัดแต่ก็อาจเป็นไปได้ว่า คือ ปราสาทตาพรหม ในแขวงเมืองเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา เพราะขนาดความสูง ประมาณ 12 เมตรที่กล่าวไว้ เป็นความสูงใกล้เคียงกับโคปุระหรือประตูทางเข้ากำแพงชั้นนอก ปราสาทตาพรหมซึ่งยอดเป็นรูปจตุรพัคร์ ส่วนรูปพรหมพัคร์ก็เป็นที่โปรดปรานเช่นกัน)

ดังเห็นได้จากทรงสร้างประตูพรหมพัคร์ยอดปรางค์ในเขตพระราชฐานชั้นในตามอย่าง ประตู พระราชวังหลวง กรุงเก่า เช่น ประตูพรหมโสภณาและ ประตูศรีสวัสดิ์ข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท หรือซุ้ม ประตู ยอดทรงมงกุฎยอดพรหมพัคร์หน้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เป็นต้น รวมทั้งทรงริเริ่มใช้ยอด พรหมพัคร์เป็นยอดพระกลดเฉพาะสำหรับพระมหากษัตริย์เป็นครั้งแรก ความชื่นชมในรูปพรหมพัคร์ของ พระองค์จึงอาจมีความเกี่ยวข้องกันจนผู้สร้างนำมาบ ประเด็นในการสร้างยอดพรหมพัคร์ของปราสาทพระ จอมก็เป็นได้

อนึ่ง รูปจตุรพัคร์บนยอดปราสาทหรือที่ไทยเราเรียกว่า “พรหมพัคร์” ถือกำเนิดในประเทศกัมพูชา ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ทรงนับถือพุทธศาสนาในระยะแรก ส่วนหนึ่งของยอดโคปุระหรือซุ้ม ประตูทางเข้าปราสาทในพุทธศาสนา เช่น ปราสาทตาพรหม ต่อมาจึง นำไปใช้เป็นยอดปราสาทเช่นที่เรารู้จักกันดี คือ ปราสาทบาเยน

นักวิชาการโดยทั่วไปเชื่อว่า คือ พระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณาของผู้ที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทและลัทธิตันตฺรยาน (วัชรยาน) ที่เขมรโบราณเรียกว่าพระโลเกศวร ทว่านักวิชาการบ้างกลุ่มมีความเห็นว่า น่าจะเป็นพระพักตร์ของพระพุทธรูปเจ้าในลัทธิตันตฺรยานของกัมพูชา เพราะหากเป็นพระโลเกศวรจะต้องมีพระพุทธรูปปางสมาธิ คือ พระอมิตาภะอยู่บนพระเศียร เช่นเดียวกับสลูปลสวยัมภูนาถ เนปาล

ข้อมูลจาก

พิชญา สุ่มจินดา. ราชประดิษฐพิพิธธรรมนา, วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ตุลาคม 2555

“ปราสาทเขมร” สถาปัตยกรรมที่ ร. 4 โปรดและทรงสร้างในไทย [ออนไลน์] เผยแพร่วันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2563 เข้าถึงข้อมูลวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2564 จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_48640?fbclid=IwAR1WqvKZvbfRML5NvG8mkbBsNIh32eyTjpvV_XMrRUWjDO7CWh_N9jN09Y4